

היכלי תורה

שיעורי תורה
רשק

ערש"ק פרשת מצורע ו ניסן תשסח ♦ דף היומי בבלי: נדרים כב ירושלמי: יבמות נ

נושאי ה'דף' בעלון

- אם מותר לאדם שבע לבשל ביום טוב.....נזיר כב
- אמירת פסוק בעל פה.....נזיר כב
- אכילת סעודה שלישית כשאינו רעב.....נזיר כג
- אשה שנדרה שתתן מעות לצדקה.....נזיר כד
- אשה שצמה וחסכה כסף.....נזיר כה
- תפילין שהרצועות אינן שחורות.....נזיר כו
- ספק הלכה למשה מסיני.....נזיר כו
- האם יש כפרה למתים.....נזיר כז
- אדם שנדר שאם יוולד לו בן 'יהיה קדש לה'.....נזיר כח
- כפתור ופרח.....עמוד 6

ארבע לשונות של גאולה

ארבע כוסות לליל הסדר

מאמר מקיף ומיוחד

מאת הגאון רבי דוב לנדאו שליט"א

עמודים 9-7

וראה הכהן והנה נרפא נגע הצרעת מן הצרוע... (יד ג)

שינה הכתוב את לשונו, שבפסוק הקודם נאמר 'זאת תהיה תורת המצורע', וכאן קראו הכתוב 'צרוע', ודבר זה צריך ביאור.

ונראה לפרש על פי מה שאמרו במסכת ערכין (טז.), על שבעה דברים נגעים באין, על לשון הרע וכו' ועל צרות העין. כשנתנגע על עון לשון הרע, קרוי הוא מצורע, שהוא נוטריקון של מוציא דבה רעה, ועל צרות עין נקרא צרוע - צר עין.

המדה כנגד מדה שיש בנגעים כנגד עון לשון הרע, פירשה רש"י לעיל על הפסוק 'בדד ישב מחוץ למחנה מושבו' מה נשתנה משאר טמאים לישב בדד? הואיל והוא הבדיל בלשון הרע בין איש לאשתו ובין איש לרעהו, אף הוא יבדל. כאשר נרפא ממנו נגע הצרעת, והגיע היום שממנו והלאה יותר לו לבוא אל המחנה, היינו שנתכפר לו כבר עון לשון הרע, עדיין צריך להתכפר לו גם עון צרות העין.

להלן גבי נגעי בתים, על הפסוק 'ובא אשר לו הבית', אמרו חז"ל מי שמיזחד ביתו לו, היינו שמתוך צרות עינו אינו מניח לאחרים ליהנות מביתו וכלי תשמישו, לפיכך ענשו בא עליו מדה כנגד מדה 'ונתץ את הבית'. גם בנגעי אדם, לאחר שכבר נתכפר לו בנגעו עון לשון הרע ומותר לו לשוב אל המחנה, ורק שצריך להתכפר לו עון צרות העין, ענשו הוא 'וישב מחוץ לאהלו שבעת ימים', ודרשו חז"ל 'אהלו' זו אשתו, שעדיין אסור לו ליהנות מאשתו שבעת ימים, כנגד זה שלא רצה להנות אחרים משלו.

מעתה מובן היטב שינוי הלשון מ'מצורע' ל'צרוע', כי כאשר נרפא ממנו נגע הצרעת, שכבר נתכפר לו עון לשון הרע, אין הוא ראוי להקרא עוד מצורע, אך 'צרוע' עדיין הנהו, על המדה הרעה של צרות העין, שעדיין לא מיצה את ענשו עליה.

ע"פ התם סופר

אם מותר לאדם שבע לבשל ביום טוב

בספר מוצל מאש (ח"ב סי' יב) הסתפק בדין מי שהיה שבע מאכילתו, ובישל ביום טוב, ואכל אכילה גסה, אם עשה איסור בזה, כיון שאכילה גסה אינה נקראת 'אכילה' ונמצא שבישל לא לצורך אכילה.

וכתב להוכיח ממה שאמרו בפסחים (מו:): האופה מיו"ט לחול, רב חסדא אמר לוקה, רבה אמר אינו לוקה, הואיל ומקלעי ליה אורחים. ומכך שרבה לא אמר שאינו לורה הואיל ואי בעי אכיל אכילה גסה, מוכרח שאכילה גסה אינה נחשבת לאכילה לענין בישול ביום טוב. וכן נקט בשו"ת פרי השדה (ח"ג סי' לו).

אולם בשו"ת קול אליהו (ח"א או"ח סי' מב, הו"ד בעיקרי דינים או"ח סי' כב אות יד) האריך לתמוה על דבריו, וכן הביא מה שמבואר בתוס' (פסחים קז:): שישנם שני סוגי אכילה גסה, שכשהוא קץ במזונו ומזיק לו מה שאוכל לאו אכילה היא כל, ולפי זה כתב הקול אליהו לחלק בין אופן שאינו קץ במזונו ורק אינו מתאוה לאכול, אבל מוצא הוא טעם באכילתו, שבאופן זה אכילתו נחשבת לאכילה, ומותר לבשל לצורך אכילה כזאת, לבין האוכל אכילה גסה כשהוא קץ במזונו, שאכילה כזו אינה נחשבת 'אכילה', ואם בישל ביום טוב לשם אכילה כזאת יש להסתפק אם חייב עליה משום מבשל ביום טוב.

אולם להלכה נקט שאף אם בישל ואכל אכילה גסה, פטור, היות ויש לו הנאה כל דהו מכך.

ועיין בבאר יצחק (או"ח סי' יח) מה שכתב בענין אכילה שלא כדרך, לענין אוכל נפש ביום טוב. וע"ע בפרי עץ הדר (ח"ו אות ד) מענין אכילה שלא כדרכה בנוגע לכמה וכמה דינים.

אמירת פסוק בעל פה

בסוגיין. מאי דכתיב כי ישרים דרכי ה' וצדיקים ילכו במ ופושעים יכלו במ. בהגהות הב"ח (אות ג) כתב שיש לגרוס 'כי ישרים דרכי ה' צדיקים וכו', דהיינו שיש למחוק מתיבת 'וצדיקים' אות וי"ו ולגרוס 'צדיקים'.

בחידושי הגרי"ז (ד"ה מאי דכתיב) הביאו להקשות בשם הגרי"ד זצ"ל, מה ראה הב"ח להגיה כן, שהלא בפסוק עצמו כתוב 'וצדיקים' ומדוע שינה הב"ח מהכתוב בפסוק בתורה. [בטעם שנכתב זאת בתורה עם וי"ו, עיין בכוכב מיעקב] [סוף הפטרת יוצא] מה שביאר בזה.

וכתבו ליישב עפ"י מה שאמר הבית הלוי (עיין בהקדמה לשו"ת בית הלוי) שמה שמצינו בכמה מקומות בש"ס שמובאים פסוקים שלא כצורתם הוא משום שדברים שבכתב אי אתה רשאי לאמרם על פה, וכשהיו אומרים פסוק מן התורה היו נוהגים לקוראו מן הכתב, אבל לפעמים לא היה הספר לפנייהם והיו רוצים להזכיר את הפסוק, לפיכך אמרוהו שלא כצורתו שכך מותר להזכירו אפילו על פה.

לפי זה מבוארת היטב כוונת הב"ח, ששינה ומחק את הוי"ו.

אמנם בפניני רבינו הקהילות יעקב (ח"ב עמוד יט) כתב בשם בעל הקה"י שאמר, שברור כשמש שאין זו הגהת הב"ח, ולא הב"ח כתבו אלא איזה תלמיד שלא זכר את הפסוק, והיה נדמה לו שכתוב בלי וי"ו, ולכן כתב להגיה שיש למחוק את הוי"ו.

אכילת סעודה שלישית כשאינו רעב

בסוגיין הביא רבה בר בר חנה, את משלו של רבי יוחנן, על שני בני אדם שצלו את פסחיהם, אחד אכלו לשום מצוה ואחד אכלו לשום אכילה גסה, על זה שאכלו לשום מצוה, נאמר 'וצדיקים ילכו במ', ועל זה שאכלו לשום אכילה גסה, נאמר 'ופושעים יכשלו במ'. אך ריש לקיש הקשה על משל זה, בתמיה, וכי 'רשע קרית ליה', כלומר, מדוע הנך קורא לזה שאכל את הפסח לשם אכילה גסה 'רשע', והלא אף שלא עשה מצוה מן המובחר, מכל מקום עדיין אינו רשע.

באור זרוע (ח"ב שבת סי' נב) ביאר שאין ללמוד מכך שאף אכילה גסה נחשבת כ'אכילה' ולכן אף אדם שבע צריך לאכול סעודה שלישית. שאין הדין כן, אלא אדם שבע אין אכילתו נחשבת 'אכילה' ואף לגבי יום כיפור אין זה נחשב 'אכילה' וודאי שאף 'עונג שבת' אין בכך.

ומה שאמר ריש לקיש שהאוכל את הפסח 'אכילה גסה' מקיים הוא מצווה, מדובר באופן שהתחיל לאכול כשהוא רעב, ולכן אף אם אחר כך אכל אכילה גסה, הרי זה בכלל 'אכילה' ויוצא ידי חובת פסח. מה שאין האוכל סעודה שלישית, וכבר בתחילת הסעודה הוא רעב, אין זו 'אכילה' כלל.

מהלך נוסף כתב, שיתכן שאף אכילה על השובע, נחשבת 'אכילה' אך איננה נחשבת 'אכילת עונג', ולכן אף שלגבי פסח, יוצאים ידי חובה באכילה כזו. לגבי סעודה שלישית, אין יוצאים ידי חובה.

בסיום דבריו כתב, שרבינו תם ור' אפרים זצ"ל לא היו חוששים לאכול סעודה שלישית בזמן שלא היו רעבים, והרוצה להחמיר על עצמו יאכל מיני תרגימא.

כך נקט גם הרשב"א בתשובה (ח"ה סי' ג) וכתב, שמי שאינו יכול לעשות סעודה שלישית, אם יכול לאכול כביצה ואינו מצטער, יאכל, ויקיים ג' סעודות. ואם כשיאכל כביצה מצטער הימנה, פטור. שלא תיקנו חכמים ג' סעודות בשבת, אלא לכבוד שבת ולענוג. וכיון שמצטער, אין לו עונג, ופטור.

להלכה, כתב מרן המחבר (שולחן ערוך או"ח סי' רצא ס"א) 'הא זהיר מאד לקיים סעודה שלישית, ואף אם הוא 'שבע' יכול לקיים אותה בכביצה, ואם אי אפשר לו כלל לאכול, אינו חייב לצער את עצמו. והחכם עיניו בראשו (קהלת ב, יד) שלא ימלא בטנו בסעודת הבוקר, כדי ליתן מקום לסעודה שלישית.

אמנם בבאר יעקב (או"ח שם סק"ג) כתב עפ"י העינין יעקב (שבת קיז. ד"ה כמה), שרק אם האכילה היא צער גמור עברו לא יאכל, אך אם אין זה אלא קצת צער ושינוי ווסת, אפילו הכי יעשה לכבוד שבת ויאכל, וכן הביא בשם הזכרו תורת משה' שאם קשה לו לאכול ידחוק את עצמו על כל פנים לאכול כזית פת. [ובמשנה ברורה שם סק"ב] הביא בשם יש אומרים שדי בכזית לצאת ידי חובת הסעודה, ונכון להחמיר לכתחלה אם אפשר לו. ובשעריים המצויינים בהלכה (סי' עז ס"ק יז) כתב שמדברי הזוהר הק' (פרשת יתרו) מבואר שאין להקל בסעודה זו.

[ועיין בחתם סופר (שבת קיא. ד"ה ודע) שכתב שבשבת צריך שיהא 'עונג' והאוכל ושותה שלא לתיאבון לא התענג, ובדעת תורה (שם סק"ב) הביא בשם המגן אברהם (סי' קסז ס"ק מא) שמצטער פטור מסעודות שבת. ועיין עוד בספר החפץ חיים (סי' צט) שדן בגדר אכילה ע"י הדחק ובגדר אכילה גסה].

אשה שנדרה שתתן מעות לצדקה

ברמ"א (אבהע"ז סי' צ ס"ט) פסק על פי התרומת הדשן (סי' רעב) שאשה שנדרה לצדקה, אפילו מנכסי מלוג שלה, אין ההקדש חל.

בשו"ת אוריין תליתאי (סי' קסו) כתב להוכיח כדברי הרמ"א ממה שדנו בסוגיין, מהיכן יש לאשה בהמה כדי להפרישה, וממה שלא תירצו שמדובר כשהקדישה מנכסי מלוג שלה, הרי זו ראייה ברורה שאף אם הקדישה אין ההקדש חל.

כל זה אמור, באשה שאינה נושאת ונותנת בביתה, אבל באשה שנו"נ בבית, כתב **הב"ש** (סי' צא ס"ק יג) בשם מהר"ם מיניץ (סי' ז) שאשה כזו אם נדרה לצדקה, צריך לשלם בשבילה, אע"ג שיכול למחות בה שלא תנהג כן בעתיד, מכל מקום צריך הוא לשלם מה שנדרה כבר. ועיין **בש"ך** (חומ"מ סי' צו סק"ט).

[**בכרם שלמה** (האאס, שם) כתב עפ"י הסמ"ע (חומ"מ סי' סב סק"ו)] שכל שהבעל מאמין לאשתו ומפקיד בידה את כל אשר לו בבית, הרי היא נחשבת כ'נושאת ונותנת בתוך הבית', ואף אם אינה מתעסקת בפרקמטיא, **ובשבט הלוי** (ח"ה סי' קלב ס"ו) האריך לדון איזו אשה נחשבת 'נו"נ בתוך הבית', עיי"ש].

אולם **החיד"א** (חיים שאל ח"א סי' סט) ו**מהרש"ם** (ח"א סי' לב) לאחר שהביאו דברי **הב"ש**, כתבו שלדעת **הרא"ש** אין הבעל צריך לשלם מה שנדרה אשתו לתת לצדקה, ואפילו אם אשתו נושאת ונותנת בתוך הבית, ויכול הבעל למחות בה על מה שנדרה. **ובשערים המצויינים בהלכה** (סי' לד סק"ב) כתב שמדברי **הנו"ב** (מהדו"ת י"ד סי' קנח) נראה שאין הבעל חייב לקיים נדרי צדקה של אשתו, וכן מבואר **בשואל ומשיב** (מהדו"ק ח"ג סי' קצה) ו**במהרש"ם** (ח"א סי' מה).

יתירה מזאת, כתב **בשו"ת קול יהודא** (סי' נד) שאף לדעת **הב"ש**, אין הדברים אמורים אלא כשנדרה סכום מועט לצדקה, אך כשהמדובר הוא בסכום גדול ודאי שאין הבעל חייב לקיים נדרי אשתו. ואף **שביד אברהם** הביא בשם **היש"ש** שאשה שנו"נ בבית, בעלה צריך לקיים את נדרה אף אם נדרה סכום גדול לצדקה, מ"מ כל זה רק אם הוא לא מוחה, אך כשהבעל מוחה בודאי הוא גזל. **ובקול יהודא** (שם) הביא שכן מבואר **בשו"ת עבודת הגרשוני** (סי' י) שפסק שאשה שנדרה אלף זוז לצדקה אין בעלה חייב לקיים את נדרה.

ומכל מקום, אם האשה נדרה לצדקה והבעל שמע ולא היפר לה, יש שחששו בזה יותר שחייב לתן לה, (עיין בערוגת הבושם י"ד סי' רטו, באוצרות ירושלים חלק רנב עמוד תתכ, באוריין תליתאי שם, ובשבט הלוי שם), ובפרט בזמן הזה שכותבים בתנאים 'וישלטו בנכסיהון שוה בשוה' שיש שכתבו שיש רשות לנשים ליתן צדקה (עיין טוב טעם ודעת מהדורא ג סי' קפא, ושו"ת מהרש"ם ח"א סי' מה). וכן אם האשה עסוקה במסחר שיש שסברו שמותרת לידור לצדקה (עיין ערוך השולחן סי' רמח סי"ב, ושבט הלוי שם) ובפרט כשהמעות אינם ידועים לבעלה (עיין מנחת יצחק ח"ה סי' קלב).

לרישום ועדכון שיעורי תורה
ניתן לשלוח פקס ל: 03-543-5757

אשה שצמה וחסכה כסף

הגמרא בסוגיין דנה כיצד יש לאשה מעות, כדי לקנות בהמות לנזירותה. רב פפא ביאר שמדובר שהאשה 'קיימה מעיסתה', והיינו שנשאר לאשה מעות ממה שנתן לה בעלה עבור מזונות. בדרך אחרת ביארו, שמדובר שאחר יקנה לאשה מעות על מנת שאין לבעלה רשות בהם.

החפץ חיים בליקוטי הלכות, הביא מחלוקת ראשונים בביאור דעת האיבעית אימא: דעת המפרש שה'איבעית אימא' חלוק על תירוצו הראשון של רב פפא, ולשיטה זו אף אשה שקיימה מעיסתה, המותר שיין לבעל. וכך דייק **החפץ חיים** בדברי **הרמב"ם** (אישות פ"ב הי"ג) שכתב, האשה שפסקו לה מזונות והותרו, המותר לבעל. כך גם דייק מדברי **הרמ"א** (אבהע"ז סי' ע"ג), שכתב שהבעל שנתן לאשה מזונות, והאשה צמצמה, והותרה, המותר שיין לבעל. [כיוצא בזה ביארו הבית מאיר והבית יעקב (שם) בדעת הרמ"א שבכל אופן שהאשה צמצמה מעיסתה, מותר המעות לבעל].

אולם דעת **התוס'** (הו"ד במל"מ שם) שיש לחלק בין אופן שהאשה צמצמה וקנתה בזול, שהמותר שיין לבעל. לבין אופן שהאשה צמצמה מעיסתה ואכלה פחות מכדי שבעה, שמותר המעות שיין לה. והביא **החפץ חיים**, שכן הסכים **הפתחי תשובה** (סק"א) בשם כמה גאונים. וכך גם ביאר **הדגול מרבבה** (שם) בדעת **הרמ"א**, וכן נראה דעת **הב"ש** (שם ס"ק יח).

בשפת אמת (ד"ה היא מנא) כתב להוכיח כדעת המפרש, ממה שהקשו בכמה מקומות בש"ס, כיצד יש לאשה כסף והלא 'מה שקנתה אשה קנה בעלה, ומכך שלא תירצו שמדובר כגון שקיימה מעיסתה, משמע שלא קיימא לן כדברי רב פפא שבקיימה מעיסתה המותר לאשה. וכך הוכיח גם **בשו"ת יהודה יעלה** (ח"ב סי' י).

אך **בשפת אמת** הביא שדעת **הר"ן** (נדרים פח:) ו**המאירי** שהלכה כרב פפא, ואם קיימה מהעיסה הכל שלה. וסיים שם **הרמ"א** (שם) פסק כדעת המפרש שאם צמצמה והותרה, הכל שיין לבעל.

בבית יעקב ובבית מאיר (שם) כתבו שאם האשה מוחזקת במעות היא יכולה לטעון קים לי כהדיעות שהמעות שייכים לי, אולם **ביהודה יעלה** (שם) לא סובר כן.

בשו"ת רב פעלים (ח"ב אבהע"ז סי' לב) נשאל על אשה שבעלה עשיר, ודר בעיר אחרת, והיא דרה בבית אביה, והיה שולח לה מעות בריוח, והיא לא היתה משתמשת במעות, אלא היתה מתפרנסת מבית אביה, וכעת שואלת אם המעות שלה ויכולה לעשות בהם דבר מצוה, או לא.

לאחר שהאריך בדבר, כתב, שכיון שהאשה מוחזקת במעות, היא יכולה לומר קים לי כהדיעות שאם האשה צמצמה ואכלה פחות מכדי שבעה, המעות שייכים לה, וכשם שאם צמצמה מפיה ולא אכלה כדי שבעה, המעות שלה משום שיש אומדנא גדולה שלא ציערה את עצמה והרעיבה את נפשה כדי שבעלה ירוויח, כן גם בנידון דידן שאכלה מבית אביה, ולא נתנה לאביה את דמי המזונות שהבעל שלח, יש אומדנא גדולה שלא עשתה כן להפסיד את בית אביה כדי שירויח בעלה, אלא ודאי עשתה כן להנאתה שתזכה לעצמה בדמים אשר תותיר מכח בית אביה, וזה ברור ופשוט שנידון זה דומה לאשה שהותרה מחמת רעבונה שהרעיבה עצמה, וא"כ מאחר שזכתה במותר הזה לעצמה, ודאי יכולה היא לחלקו לעניים כיון ששלה הוא ואין בזה משום גזל. ועיין עוד **בבאר היטב** (אבהע"ז סי' צה סק"ד), ו**בשו"ת אגרות משה** (אבהע"ז ח"א סי' קו).

תפילין שהרצועות אינן שחורות

הגמרא בסוגיין הקשתה, על תנא דבי רבי ישמעאל, מדוע הוצרכו לדרוש מפסוק שוולד חטאת אינה קריבה, והלא הלכה למשה מסיני היא 'ולד חטאת למיתה אזלא'.

ותירצו, שאם היינו למדים זאת מההלכה למשה מסיני, היינו אומרים 'הילכתא, ואי אקריביה לא ליחייב עליה ולא כלום', כלומר: אמנם אין להקריב ולד חטאת, אך בדיעבד אם הקריב לא עבר על איסור עשה ואינו חייב על כך. לזאת הוצרכו ללמוד מפסוק, שאם עבר והקריב ולד חטאת, עבר באיסור עשה.

בפתח הדביר (או"ח סי' לב ס"ק יא) הוכיח מכאן שהלכה למשה מסיני, אינה לעיכובא, אלא רק מצוה בעלמא לכתחילה. והביא שכיוצא בזה מבואר בדברי ה**לבוש** שכתב (סי' לב) שאף שהלכה למשה מסיני שיהיו התפילין - הבתים והרצועות, שחורות, מכל מקום אין זה לעיכובא אלא רק למצווה לכתחילה.

אולם האריך שם להוכיח **מהבית יוסף** (או"ח סי' לב ד"ה ויש כורכין) ומכמה וכמה פוסקים שהלכה למשה מסיני היא לעיכובא, זולת מקום שמפורש בגמרא שאין זה לעיכובא.

[ועיין במנחות (יט): שמבואר שבענין קדשים אמרינן ששנה הכתוב לעכב, **ובשדי חמד** (כללים מערכת ד אות טז) האריך לדון אם בשאר דינים דאורייתא יש הבדל בין לכתחילה לדיעבד].

ובביאור הלכה (או"ח סי' לג ד"ה הלמ"ס) הביא בשם הרמב"ם ששחרות הרצועות מעכב אף בדיעבד, אולם הביא שישנם מקומות אחרים שההלכה למשה מסיני אינה לעיכובא, אלא למצוה.

ספק הלכה למשה מסיני

הרמב"ן בספר המצות (שורש א) הוכיח שספק בדבר הנלמד מהלכה למשה מסיני, לחומרא, וכן מבואר בס' החינוך (מצוה רמו), וכן פסק **הב"י** (יו"ד סי' רצד), **הש"ך** (שם ס"ק יט), ובעוד פוסקים.

אולם יש שכתבו שדבר שנלמד מהלכה למשה מסיני, אין ספיקו להחמיר, כמבואר **בטור** (שם לפי הבנת הב"י שם) ו**בלח"מ** (שחיטה פ"ח הכ"א) ו**בנודע ביהודה** (מהדו"ת יו"ד סי' קמו) בדעת הרמב"ם והר"ש (מקואות פ"ו מ"ז).

בשו"ת באר יצחק (יו"ד סי' א ענף ו) כתב להוכיח למחלוקת זו ממה שהקשו בסוגיין על תנא דבי רבי ישמעאל, מדוע הוצרכו לדרוש מפסוק שוולד חטאת אינה קריבה, והלא הלכה למשה מסיני היא 'ולד חטאת למיתה אזלא'. ומכך שלא תירצו שלמדו דין זה מפסוק ולא מהלמ"ס כיון שכך גם ספיקו להחמיר, הרי ראייה ברורה שגם ספק הלכה למשה מסיני להחמיר.

אך דחה ראייה זו, שהרי לשיטת הרמב"ם גם ספק בדאורייתא ממש, מן התורה הולכים לקולא, ורק מדרבנן ספק דאורייתא לחומרא, ולפי זה בין אם לומדים את דין ולדת חטאת שמתה שאינה קריבה מהלמ"ס ובין מהתורה, אין נפקא מינא לעניין ספיקו, שהרי בשניהם מן התורה הולכים לקולא.

בעניין זה, עיין עוד בארעא דרבנן (סי' תמו), ובארעא דישראל (מערכת ס אות יד).

האם יש כפרה למתים

הגמרא בסוגיין הביאה ברייתא שדורשת מהפסוק 'קרבנו', בקרבנו הוא יוצא ואינו יוצא בקרבן אביו. **ובתוס'** הקשו מדוע צריך לימוד מיוחד לזה, והלא דבר פשוט הוא שכיון שמתו הבעלים של החטאת הולכת הבמה למיתה, כדין כל חטאת שמתו בעליה.

ליישוב קושיא זו כתב הרמב"ם בפירוש המשניות (כריתות פ"ו מ"ז) שהייתי אומר שכיון שהבן של בעל הקרבן חי, ובן יוצא בקרבן אביו, על כן הרי זה כמו שעדיין הבעלים חיים, והייתי אומר שרק כשאין לבעלים בן, יש לקרבנותיו דין חטאת שמתו בעליה, לזאת הוצרכה הברייתא ללמוד זאת ממה שאמרה תורה 'קרבנו'.

והנה האב שהיה חייב חטאת, אי אפשר להקריב אחרי מותו את החטאת ולכפר עליו, אלא למיתה אזלא, ודבר זה הוא הלכה למשה מסיני (תמורה כא): והראשונים נתנו בזה טעם משום שאין כפרה למתים (רש"י מעילה י: ד"ה ולד, תוס' תמורה טו: ד"ה והא) שמיתתם כיפרה עליהם, שאילו הייתה כפרה למתים היה על בניהם להביא קרבן לכפר עליהם, וכל שכן שאם הפרישו הבעלים חטאת ומתו, היה על הבנים להקריבה, אבל מפני שאין כפרה למתים, אפילו הפריש חטאתו ומת, לא יביאנה בנו אחריו.

הטעם שאין כפרה למתים, הוא לפי שכבר נתכפרו במיתתם, וכך מצינו בתוספתא (ב"ק פ"י) בענין גזל הגר שאמרו 'את שצריך כפרה, יצא זה שכיפרה לו נפשו', וכן מצינו בראשונים שכתבו 'שכבר כיפרה מיתתם עליהם' (רש"י מעילה י: ס' חסידים סי' קע, תתשעא) ויש מסמיכים לזה מה שאמרו, שאין צורך באשם תלוי אלא להגן עליו מן היסורים, אבל אם מת אינו צריך לכפרת האשם, מפני שהמיתה ממרקת (גמ' שבועות ח:): הרי שהמיתה מכפרת את כפרת הקרבן (בית האוצר א פו), ויש שכתבו טעם אחר, שלא נאמרה כפרת קרבן אלא להגן עליו מן היסורים בחיים בעולם הזה, אבל לא בעולם הבא (ספר חסידים שם טעם א).

אמנם אע"פ שאין כפרה למתים ע"י קרבנות אבל מצינו שיש להם כפרה באופנים אחרים וכן כתב **המרדכי** (יומא סי' תשכו) מה שהורגלו לידור צדקה ביום הכפורים עבור המתים יש להביא ראייה מספרי (שופטים פסקא רי) דתניא בפרשת עגלה ערופה (דברים כא ח) כפר לעמך ישראל אלו החיים אשר פדית אלו המתים מלמד שהמתים צריכין כפרה, והיינו שיש כפרה למתים ע"י הצדקה שנודבים לעילוי נשמתם וכ"כ **הבית יוסף** (או"ח סי' תרכא), וכן פסק **בשו"ע** (שם) שלכן הורגלו ליתן צדקה ביום הכיפורים עבור המתים. **והרמ"א** (שם) הוסיף שלפיכך גם מזכירין נשמותיהם ביוה"כ כיון שזה כפרה למתים.

ובמשנה ברורה (שם ס"ק י"ח) הוסיף שלפיכך נקרא יום הכיפורים בלשון רבים שהוא כפרה לחיים ולמתים, וכתב **הרוקח** (סי' ריז ד"ה ומה, הו"ד בב"י שם) מה שפוסקין צדקה עבור המתים ביום הכפורים יש להם אסמכתא שכתוב בסוף פרשת תצוה (שמות ל') הכפורים אחת בשנה יכפר וסמוך ליה ונתנו איש כופר נפשו לה' ומה מועיל למת שהחי נותן צדקה בעבורו אלא יי' בוחן לבות החיים והמתים אם אותו המת בחיים היה נותן צדקה, ואם היה עני אותו המת אך לבו בטוב והיה נותן אם היה לו, אז תועיל לו קצת, כי החי יכול לבקש להקל דין המת, כדוד על אבשלום (סוטה י:): וכרבי יוחנן על אחר אבל אם נתן בעבור רשע אין מועיל, ונותנים לכבוד המתים שהצדיקים מליצים על צאצאיהם ע"כ.

במשנה ברורה (שם ס"ק יט) הוסיף ואם התודה קודם מותו ייש לו כפרה וכצדיק חשוב, ומסתברא דאם הבן נותן בעד אביו בכל גווי מועיל להקל דינו, דברא מזכה אבא.

נזיר כח

אדם שנדר שאם יוולד לו בן יהיה קדש לה'

הגאון רבי יהודה עייאש, נשאל מת"ח אחד שבעודו פנוי בלא אשה, מרוב חשקו, נדר ואמר בלשון זה, נדר עלי שהבן הראשון יהיה קדש ונתתיו לה' כל ימי חייו. אח"כ נשא אשה והוליד בן ראשון זכר, ואחר היותו בן י"ג שנה רוצה האב להוציא את בנו מבית הספר, יען כי לא ראה סימן יפה בתלמודו, ובא לשאול אם יש לו פתח כשאר נדרים.

בתשובתו (שו"ת בית יהודה יו"ד סי' מט) כתב, כפי הנראה אין כאן בית מיחוש מכמה טעמים. א. אין זה לא נדר ולא שבועה, שהרי בנדר צריך לומר 'דבר זה אסור אם אעשה או לא אעשה' וכאן לא אסר שום דבר עליו.

ב. נדר אינו חל על דבר שאין בו ממש, וכן אינו חל על דבר שלא בא לעולם.

ג. תנינן האיש מדיר את בנו בנזיר, ולהלכה מבואר שרק מדיר את בנו בנזירות אבל לא בנדרים, וא"כ משמע שאין אדם יכול להדיר את בנו בשאר נדרים. וכיון שלא הזכיר לשון שבועה אלא לשון נדר קיי"ל (יו"ד סי' רו) שנדר שהוציאו בלשון שבועה לא מהני, ועל כל פנים אפילו היה נשבע ממש אינו חייב בשבועתו אלא כל זמן שלא הגדיל אבל לאחר שהגדיל שיצא מרשותו אין עליו חיוב, שהרי אפילו בנזירות מה שהאב מדיר את בנו היינו עד שמביא ב' שערות.

והביא שם שדקדקו על מה שאמרה חנה ונתת לאמתך זרע אנשים ונתתיו לה' כל ימי חייו, ולכאורה קשה כיצד נדרה על בנה שיהיה נזיר, ועוד שלא היה בעולם ואיך חל הנדר עליו ואפי' היה בעולם הרי אמרו האיש מדיר את בנו בנזיר ואין האשה מדרת את בנה בנזיר ואפילו באיש לא מצאו בו טעם אלא אמרו הלכה היא בנזיר וכו'.

ותירץ, שכיון שחנה היתה עקרה ובקשה מאת ה' שיתן לה זרע על תנאי שיהיה נזיר ואח"כ נפקדה הו"ל כאלו נתנו ה' על תנאי הנז', וכן י"ל ביעקב אבינו שנדר לתת מעשר מדבר שלא בא לעולם שאמר וכל אשר תתן לי עשר אעשרנו לך.

ועוד שמבואר ברמב"ם (ערכין פ"ו ה"ג) שאע"פ שאין אדם מוכר דבר שלא בא לעולם, אם אמר מה שיוציא אילן זה אקדישנו חייב לקיים דבריו, ראייה לדבר יעקב אע"ה וכל אשר תתן לי עשר אעשרנו לך.

וסיים שם שאע"ג שמה שאמרה חנה כל ימי חייו אינו בידה לכשיגדיל, מ"מ הובטחה בבנה לכשיגדיל יקבל הנזירות בשביל עצמו כהך עובדא דפ"ד דנזיר דאמר אם קטן אני אהיה בשביל אבא ואם גדול אהיה בשביל עצמי, וכפי זה בנ"ד יש להחמיר כל זמן שלא הגדיל הילד וכשיגדיל בודקין אותו אם ירצה בשביל עצמו.

ועיין בשו"ת שער שלמה (סי' סב) מה שכתב בנידון זה.

כבתול

דרש רבא מאי דכתיב אח נפשע וכו' זה לוט שפירש מאברהם

ר"ל כי הפורש הוא יותר קשה מאותו שהיה רחוק מעולם, כי הרחוק בהתחלה אפשר שיהיה בין שניהם קצת קירוב אף שהם רחוקים, אבל לוט שהיה קרוב ונתרחק אין כאן שום צד קירוב, שאם היה צד קירוב לא היה מתרחק לכך הוא הפכו לגמרי, ולכך נגזר על עמום ומואב מה שלא נגזר על שום אומה לא יבא עמוני ומואבי בקהל ה', וזה שדרש רבא לתאוה יבקש נפרד בכל תושיה יתגלע שמפני שהיה מתאוה ומבקש להיות נפרד מן היושר ומן האמת, כמו שעשה לוט שרצה שיהיה נפרד מאברהם, ודבר זה ענין זר מאוד שיבקש להיות נפרד, ולכך בכל תושיה ראוי שיהיה מתגלע קלונו, כי דבר זה להיות נפרד מן היושר הוא (הוא) דבר מגונה מפורסם מורה על הזרות והרחיק שהיה בלוט, וביארנו זה במקומות הרבה.

(חדושי אגדות למהר"ל, דף כג:)

גדולה עבירה לשמה ממצוה שלא לשמה

וכתבו המפרשים שהטעם בזה, כי העושה עבירה לשם מצוה ולבו דואג עליו על שאנה אלוקים לידו עבירה זו, והוא מתירא שאולי אין רוח המקום נוחה הימנו לכך הזמין לידו עבירה זו למען יוסף בזה למרות פי עליון והתמלא סאתו למען האבידו משני עולמות, והוא מ"מ לא נמנע מלעשות עבירה זו, הלא בואדי הדין נותן שתהא עבירה כזו גדולה ממצוה שלא לשמה.

(קרית ספר, כי תשא)

לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצות אפי' שלא לשמן, שמתוך שלא לשמן בא לשמן

שמתוך שלא לשמה בא לשמה. פי' כי כאשר עושה המצוה שלא לשמה הוא התחלת עבוד' הש"י, וכל התחלה באה לידי גמר, לכך אומר שמתוך שלא לשמה בא לשמה.

(חדושי אגדות למהר"ל, דף כג:)

כל טובתן של רשעים אינה אלא רעה אצל צדיקים

'ואתם כתבו על היהודים כטוב בעיניכם' (אסתר ח ה) ונראה למה סיבב הקב"ה שיאמר אל מרדכי ואסתר שיכתבו כטוב בעיניהם, והוא שלא עצמו בדבר ההוא, כי הוא אחשוורוש ברשעו מתחילתו ועד סופו, וזה ידוע אשר כל טובתן של רשעים רעה אצל הצדיקים, ולכן סיבב סיבת כל הסיבות שמרדכי ואסתר יכתבו הטוב על ישראל, וממילא יתקיים וכמאמרם ז"ל חנוכה ופורים לא יבטלו.

(עורה כבודי, מגילת אסתר)

שבשכר מ"ב קרבנות שהקריב בלק הרשע זכה ויצאה ממנו רות

ובזה יובנו דברי חכז"ל בש"ס נזיר בשכר מ"ב קרבנות שהקריב בלק הרשע זכה ויצאה ממנו רות, שלכאורה זבח רשעים תועבה. אבל להנ"ל שכך היתה הכוונה שיפיק רצון ע"י הקרבנות, וזה עצמו הי' סיבה שתתקיים עצת ה' שהברכות יאמרו ע"י בלעם, א"כ מאחר שהקרבנות האלו הפיקו רצון מצא מין את מינו נשמת רות שהיתה צפונה אצלי ונתעוררה לצאת משב"י עד שיצא הדבר לפועל ונתגיירה.

(שם משמואל, בלק תר"פ)

רוכשים מנוי לחיילים של תורה!

הצטרף לרבות מנויי מהדורת 'ודברת במ' ותחוש מחויבות להשלים את חוק לימודך בעזרת 'מתיבתא' תוכל לענות בחיוב על השאלה "קבעת עיתים לתורה?"

**בין אם החברותא נמצא ובין אם לא-
אתה תמיד לומד**

מתיבתא

הביאור הברור והמקיף ביותר!

נערך ע"י צוות ענק של ת"ח מופלגים בסגנון צה ודהוט

מוקד המנויים: 1800-22-55-66

במתיבתא לומדים טוב יותר

ארבע לשונות של גאולה - ארבע כוסות לליל הסדר

רבי אבין אמר דיפלי פוטירין כדיפלי פוטירין אחר המרחץ כוסות כפולות אחר המרחץ שנכנס בכל הגוף, כך הכוסות הללו יכנסו בגופות הרשעים לעתיד. וכנגדן עתיד הקב"ה להשקות את ישראל ארבעה כוסות של נחמות, שנאמר (תהלים טז, ה.) "ה' מנת חלקי" ובתהלים (כג, ה.) אנו מוצאים עוד כוס "דשנת בשמן ראשי כוסי רויה ונאמר עוד (שם קטז, ג.) "כוס ישועות אשא", מהלשון "ישועות" משמע כוסות רבות, הרי יש לנו ארבע כוסות.

טעם ה'

כוס ראשון אשר בחר בנו בימי אברהם. כוס שני הודאה על גאולת מצרים, כוס שלישי כנגד זמן הגלות. כוס רביעי כנגד גאולה עתידה. (אליה רבה סי' תע"ב בשם מטה משה).

טעם ו'

כוס ראשון שנצולו משיעבוד מצרים, כי בר"ה בטלה עבודה מאבותינו במצרים. כוס שני יציאת מצרים. כוס שלישי שעשה בהם שפטים. כוס ד' על מתן תורה. (אליה רבה סי' תע"ב בשם מטה משה).

טעם ז'

כנגד ד' אותיות של שם הוי"ה (אליה רבה סי' תע"ב בשם מטה משה).

טעם ח'

הבני יששכר (מאמרי חודש ניסן מאמר ד' ד"ה על דרך הסוד) מביא בשם כתבי האריז"ל הובאו בכף החיים (סי' תע"ב ס"ק נ"א) ד' כוסות נגד מוחי חב"ד (דאימא) כוס א' מוח חכמה, ב' מוח בינה, ג' מוח הדעת מצד החסדים, ד' מוח הדעת מצד הגבורות. והנה העניין הנעשה בגבהי מרומים מהראוי להסביר העניין בשכלנו, דבוודאי העניין הנעשה בגבהי מרומים מגיע גם לנו הארה לתורה ולעבודה, והנה תתבונן העניין במצרים היה גלות הדעת, לא ידעו את ה' והיו משוקעים בטומאת מצרים, והנה איכות הדעת ידוע דהוא ממוצע בין כלי המחשבה והמעשה, כי מוח החכמה באדם הוא מושכל הראשון משכיל על דבר, ומוח הבינה הוא מושכל שני המתבונן דבר מתוך דבר, מחשב האיך לדעת לעשות דבר הנרצה לו, ואחר שנגמר הדבר בחו"ב בהסכמה להוציא הדבר מן הכח אל הפועל הוא בכלי הדעת, התוקע הדבר במחשבה לבל ינוח עד יגמור הדבר. למשל כשמחשב האדם לאהוב את ה' ולירא מפניו, הנה מתחכם בחכמתו כי אלקים קדושים הוא וגדול אדוניו ורב כח ואח"כ בבינתו מתבונן בפרטות גדולתו כפי רוח שכלו ובגדלות טובותיו ית"ש והאיך מחויבים לעבדו, ואח"כ הנה כשידחה הדבר ממחשבתו לא יתפעל ולא תיפול עליו אימה ופחד ולא יכנס בלבו אהבת הש"י, אבל כשיתקשר העניין בדעתו ויתמיד

בפר' וארא (שמות ו, ו.) נאמר: "לכן אמר לבני ישראל אני ה' והוצאתי אתכם מתחת סבלת מצרים והצלת אתכם מעבדתם וגאלתי אתכם בזרוע נטויה" וכו' "ולקחתי אתכם לי לעם" וכו' "והבאתי אתכם אל הארץ" וגו'.

טעם א'

ואמרו בירושלמי (פסחים פ"י ה"א) מניין לארבע כוסות? רבי יוחנן בשם רבי בנייה: כנגד ארבע גאולות והוצאתי, והצלת, וגאלתי, ולקחתי וכו' למעשה טעם זה הוא הטעם הידוע והשגור בפי העם, אלא שטעם זה אינו הטעם היחיד; ישנם עוד טעמים רבים שנאמרו בדבר.

טעם ב'

שם בירושלמי רבי יהושע בן לוי אמר: כנגד ארבע כוסות של פרעה: "וכוס פרעה בידי ואקח את הענבים ואשחט אתם אל כוס פרעה ואתן את הכוס על כף פרעה ונתת כוס פרעה בידו" (בראשית מ, יא) וכן מפורש הוא במדרש עה"פ (בראשית מ, ט.) "ויאמר לו בחלומי והנה גפן לפני" - אלו ישראל, שנאמר (תהלים פ, ט.) "גפן ממצרים תסיע", "ובגפן שלשה שריגים", - משה אהרן ומרים, "היא כפורחת", - הפריחה גאולתן של ישראל, "עלתה נצה" הנצה גאולתן של ישראל, "הבשילו אשכולותיה ענבים", - גפן שהפריחה מיד הנצה, ענבים שהנצו מיד בשלו, וכוס פרעה בידי, מכאן קבעו חכמים ד' כוסות של לילי פסח.

טעם ג'

רבי לוי אמר כנגד ארבע מלכיות הכוונה לד' מלכיות ששעבדו בנו והם כשדיים ומדי ויון ואדום. הבני יששכר (מאמרי חודש ניסן מאמר ד' ד"ה ע"ד הדרוש) מביא את דברי רבי לוי, תמה כאן כמה תמיהות ביניהם: למה היתה כזאת לרז"ל לתת זכר לד' מלכיות בסיפור גאולת מצרים. ומהו הנרצה בעשות זיכרון לממשלתם בעוה"ר על ישראל. ומביא בשם מהר"ש יפה בעל היפ"מ שהוא רמז לביטחון, כמו שגאל אותנו הש"י ממצרים כן יגאלנו מאלה במהרה בימינו. ולכן לא עשו רמז למלכות מצרים, שכבר נגאלנו ממנה וכו' עיי"ש.

טעם ד'

רבנן אמרי כנגד ארבעה כוסות של פורענות שהקב"ה עתיד להשקות את אומות העולם, שנאמר (ירמיהו כה, טו.) "כה אמר ה' וכו' קח את כוס היין החמה הזאת מידי והשקיתה אתו את כל הגוים וכו' ונאמר (תהלים עה, ט.) "כי כוס ביד ה' ויין חמר" וכו' ונאמר ירמיהו (נא, ז.) "כוס זהב בבל ביד ה' משכרת כל הארץ מינה" וכו' ונאמר (תהלים יא, ו.) "ימטר על רשעים פחים אש וגפרית ורוח זלעפות מנת כוסם" (מהו מנת כוסם

לחקור שהרי שתי גזרות מהן השניה והשלישית לא גזר פרעה אלא על הזכרים, ולמה התחייבו נשים בארבע כוסות? הרי לא היה להן להתחייב אלא בשתי כוסות? ולכן כשהגיע רש"י לממרא של ריב"ל שנשים חייבות בארבע כוסות הללו, שאף הן היו באותו הנס, עזב רש"י את הטעם של ארבע גאולות ותופס טעם אחר של ארבע כוסות, אלא שרש"י שינה מלשון הירושלמי ששם כתוב כנגד ד' כוסות של שר המשקים, ושם מנה גם לשון הפתרון של יוסף, אבל רש"י תמך יתדותיו על ממרא של רבא (סוטה ט. וחולין צב.) שרק שלוש כוסות נאמרו במצרים, ולא מחשבים אלא את הנאמר בחלום ולא מה שנשנה בפתרונו של יוסף, משום שאם נחשב גם את האמור בפתרון החלום נחשב גם את האמור "ותן הכוס" הרי יש לנו חמש כוסות, אלא וודאי לא מחשבים את האמור בפתרון, ולכן כתב רש"י שהכוס הרביעי הוא של ברכת המזון.

והנפק"מ לדינא שאם הכוסות משום הכוסות של שר המשקים לא צריך לתת מהתמחוי רק ג' כוסות, שהרי בכל השנה כולה אין חייבים לתת מן התמחוי כוס של ברכת המזון, ולכן פי' רש"י במשנה שהטעם של ד' כוסות הוא משום ד' לשונות של גאולה.

הכלי חמדה מביא את הדברים, וכתב על כך שלדבריו שבטו של לוי שלא היו בכלל השיעבוד כלל, - אמאי חייבים בד' כוסות? וע"כ כיון שאחיהם כל בית ישראל היו בכלל השיעבוד ונגאלו - גם הם יש להם לשמוח, כי בצרת ישראל גם להם צר ובשמחתם שמח לבבם. א"כ מכ"ש בנשים שנטלו הם הבנים להשליך ליאור או להמיתן, איך ייתכן לומר שלא היו בכלל הגזירות, ולכן אין לדברים אלו שורש וענף ותהמני על הג הנ"ל שבנה בזה דין חדש. ועיי"ש איך שפי' הדברים לפי דרכו.

תמיהה נוספת דייקו בדברי הרשב"ם שכתב ד' לשונות של גאולה והוצאתי וגאלתי ולקחתי והצלתי, שונה מסדר הכתוב והוצאתי והצלתי וגאלתי ולקחתי.

הסברו של הכלבו

הכל בו (סי' נ') מסביר ומבאר את ארבע הלשונות וההודאה על ארבע הכוסות. שיש כאן ד' ענינים גדולים של גאולה שעל כל אחד לעצמו יש להרבות שבח והודאה אל השם יתברך, הראשון הוא והוצאתי אתכם מתחת סבלות מצרים, שבתחילה לרוב סבל העבודה הקשה היה מספיק לנו אם יקל מעלינו עול העבודה, אפילו נשאר תחת ידו וממשלתו, ובזה יהיה לנו גאולה אחת של "והוצאתי", כלומר שיוציאונו מתחת העול הכבד, והוא יתברך הוציאנו מתחת ידו ושחררנו מכל עבודתו. וזהו לשון "והצלתי" שהיא גאולה שניה, ואלו הוציאנו מתחת ידו וממשלתו ולא דכאם והממם - דיינו, והוא יתברך דכאם והממם בשפטים גדולים, וזהו לשון "וגאלתי" שהיא גאולה שלישית, ואלו עשה כל זה ולא הגיע לנו יתרון רק לגופות לבד - דיינו, והוא יתעלה לקחנו לו לעם סגולה והותיר לנו שריד לנפש בתתו לנו תורתו הנכבדת, וזהו לשון גאולה רביעית באמרו "ולקחתי אתכם לי לעם".

כוס חמישי

במס' פסחים (קיה) תנו רבנן כוס רביעי גומר עליו את ההלל ואומר ההלל הגדול, דברי רבי טרפון.

בספרי הראשונים אנו מוצאים שהיתה לחלק מהם הגרסא כוס חמישי גומר עליו את ההלל. ומדוע נתקנה כוס חמישית כנגד "והבאתי" היא הלשון החמישית שנאמרה בגאולת מצרים (שמות ו, ה.).

במחשבה זו אז יתפעל ויפול עליו אימה ופחד ויכנס בלבו אהבת השם ויראתו, ע"כ. בדעת יש בו עיטרא דחסדים אהבה ועיטרא דגבורות יראה), וכשהוציא הש"י את ישראל ממצרים והודיעם את כחו הגדול ועוזו נוראותיו אמר להם כ"פ "וידעתם כי אני ה'", והוא הוציאם לחירות עולם. אמר לה תרי כסי קמאי בעי הסיבה הם נגד מוחי חו"ב, דהשתא הוא דקא מתחלי לה חירות שכבר יש לנו ידיעה ויכולת להתבונן בגדולתו ורוממותו, והיא עיקר הצלחת הנפש חירות עולם, תרי כסי בתראי לא בעי הסיבה שהם נגד עיטרא דחסדים ועיטרא דגבורות שבדעת, ומאי דהוה הוה דכיון שמתבונן האדם בחו"ב ממילא תכנס בלבו היראה ואהבה והדעת, אינו פועל פעולה חדשה רק את אשר כבר נעשה בחו"ב וכו'.

מה דחק לומר כמה טעמים

והקשה המרדכי על האומרים שארבע כוסות הם נגד ארבע לשונות של גאולה, א"כ מדוע לא אמרו לקחת ארבעה לחמים? מדוע צריך ארבע כוסות? ולדעתו לכן יש מפרשים נגד ארבע כוסות האמורים. (הכלי חמדה ר"ל שיש נפק"מ בין הטעם של ארבע לשונות לטעמים האחרים, שלטעם הראשון ארבע כוסות הם מדאורייתא, ולטעמים האחרים הם מדרבנן וצ"ע).

דעתו של רש"י בנושא

כאמור לעיל, הטעם השגור בפי העם הוא שארבע כוסות הם נגד ארבע לשונות של גאולה. וכן אנו מוצאים בפי' רש"י והרשב"ם עמ"ס פסחים (טז) ארבע כוסות כנגד ארבעה לשוני גאולה האמורים בגלות מצרים, והוצאתי ולקחתי אתכם בפרשת וארא.

וכאן ישנה תמיהה רבת; רש"י המפרש בתחילה שארבע כוסות הן נגד לשונות של גאולה, בדף קח. על מה שאמר ר' יהושע בן לוי נשים חייבות בארבע כוסות, מפרש: ארבע כוסות - שלש כנגד ג' כוסות שנאמרו בפסוק "וכוס פרעה ביד"י וגו', ורביעי ברכת המזון. ואם משום שרבי יהושע בן לוי הוא שאמר לעיל כנגד ארבע כוסות של פרעה, מניין לו לרש"י לומר שכוס רביעי היא ברכת המזון, ולא כפי שאמר ריב"ל שהוא נגד כוס נוספת האמורה שם.

וככלל עלינו לדעת, שבירושלמי כתוב שריב"ל סבור שהוא כנגד כוסות פרעה, ובמדרש מה שכתוב בירושלמי על שם רבנן שהוא נגד כוסות התרעלה במדרש כתוב על שם ריב"ל רבי יהושע בן לוי אמר כנגד ד' כוסות של תרעלה שהקב"ה משקה את עובדי כוכבים.

רוב המפרשים האחרונים שדייקו בדבר סבורים שרש"י היתה גרסא אחרת בירושלמי. (עי' במכתב לחזקיהו חי' מס' פסחים ועוד).

ובשדה חמד אסיפת דינים (מערכת חמץ ומצה סי' ט"ו ס"ק ו') הביא את תשובתו של הגר"ח ברלין לשאלה הנ"ל, שהוא ע"פ המבואר במדרש רבה (שמות פרשה ו') והוצאתי והצלתי וגאלתי ולקחתי - ד' גאולות יש כאן כנגד ד' גזרות שגזר עליהם פרעה, וכנגדן תקנו חכמים ארבע כוסות בליל פסח. והנה מה הן ארבע גזרות בפרטן - אין מבואר במדרש, אבל מבואר במדרש בשלח פרשה כ"ו לא שלותי מגזירה הראשונה שגזר פרעה עלי, שנאמר "וימררו את חייהם", והעמיד לו הקב"ה גואל זה מרים על שם המירור. ולא שקטתי מגזירה שנייה "אם בן הוא והמתן אותו", והעמיד הקב"ה גואל זה אהרן על שם ההריון, ולא נחת, מגזירה שלישית שגזר ואמר "כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו", והעמיד הקב"ה גואל על שם המים זה משה שנאמר "כי מן המים משיתיהו וכו' הרי שלוש גזרות, וגזרה רביעית מבוארת גם כן במדרש (פ"ה על גזרת התבן שזו היתה גזרה רביעית, וכנגד ארבע גזרות הללו אמר הקב"ה ארבעה לשונות של גאולה, וכנגדן תקנו ארבע כוסות, ומעתה יש

ללמוד וללמד

"כשלהן הערוך ומוכן לאכול לפני האדם"
(שמות כ"א ב')

Renew Your Commitment!
Declare Your Allegiance to Torah by
ש"ס מתיבתא
& משנה ברורה המבוואר

Call (405) 244-4000 Box#791
From a fax machine only to receive an application
and all pertinent information.
Or, send an e-mail to: oiz@gmail.com
טל: 845-354-2618

כי הם חיינו ואורך ימינו ובהם נהגה

הרמב"ם (הלכות חמץ ומצה פ"ח ה"י) פוסק: ואחר כך נוטל ידיו ומברך ברכת המזון על כוס שלישי, ושותה, ואחר כך מוזג כוס רביעי, וגומר עליו, את ההלל, ואומר עליה ברכת השיר והיא "יהללך ה' כל מעשיך" וכו', ומברך בורא פרי הגפן, ואינו טועם אחר כך כלום כל הלילה חוץ מן המים. ויש לו למזוג כוס חמישי, ולומר עליה הלל הגדול, והוא מ"הודו לה' כי טוב" עד "על נהרות בבל", וכוס זו אינו חובה כמו ארבע כוסות, ויש לו לגמור את ההלל בכל מקום שירצה, אע"פ שאינו מקום סעודה. הראב"ד השיג על כך.

וכתב הטור (סי' תפ"א) כוס חמישי, לא הוזכרה לגירסת רשב"ם ואין לעשותה. ולכך פירש שאומר הלל הגדול על כוס ד', וכן יראה מדברי רבינו האי שנשאל לפניו אשכחן לרב סעדיה שאומר מי שרוצה לשתות כוס ה' יאמר עליה, הלל הגדול, ויניח "יהללך" ויאמר לאחריו. אבל עכשו באו תלמידים ואמרו שעל כל כוס וכוס צריך ברכה לאחריה כמו לפניו ואומר יהללך אחר ההלל וחותמין מלך מהולל בתשבחות, ושותה כוס ה' ואומרים עליה הלל הגדול, וחותמין בנשמת כל חי עד הבוחר בשירי. והשיב: דברי רב סעדיה כן הוא, ומנהג שלכם - יפה הוא, ואנו לא נהגין בכוס ה' וכו' וכ"כ רב יוסף טוב עלם שאם הוא תאב לשתות יעשה כוס ה'. וכ"כ רב שר שלום כוס ה' רשות; אם רוצה לשתות - ישתה, ואומר עליו הלל הגדול, וחוזר ואומר עליו יהללך. וכן סידר רב כהן צדק ורבינו משה וכ"כ רב עמרם וכו'.

וכ"כ הרמ"א (סי' תפ"א סעיף א') מי שהוא איסטניס או תאב הרבה לשתות יכול לשתות כוס חמישי, וכו'.

המהר"ל (גבורות השם פרק ס"ה) כתב: כוס רביעי - גומר עליה את ההלל, חמישי - אומר עליה הלל הגדול, דברי ר' טרפון, ויש אומרים "ה' רועי לא אחסר". וגרסת כל המפרשים: כוס ה' - אומר עליה הלל הגדול. והרשב"ם לא גרס כוס ה', רק גרס כוס ד' - גומר עליה הלל הגדול, ע"כ. ואין דבריו נגד כל המפרשים, ואף על גב דלא נזכר כוס ה' במשנה יש לומר דפחות מד' לא יעשה, אבל ה' יעשה, ומצוה מן המובחר הוי אי עביד ליה, ויש מפרשים דכוס ה' רשות. ואין אנו נוהגין בכוס ה'. ומזה תדע למה תקנו כוס חמישי, כי אחר שתקנו ארבע כוסות של גאולה תקנו כוס חמישי נגד הפרנסה שהיא יותר מן הגאולה, רק שהוא רשות, שבלילה הזה תקנו ארבע כוסות בשביל הגאולה, אבל בודאי מצוה איכא כי כוס ה' הוא השלמת הגאולה, כי אחר שגאל אותם היה מפרנסם בכל צרכיהם, והכל בכלל גאולה, כמו שנתבאר למעלה וזה ענין כוס חמישית.

יש נוהגים למזוג כוס חמישית היא הנקראת כוס של אליהו. הדברים הוזכרו בחק יעקב (סוס"י ת"פ). בהגהות מילואים לתורה שלמה מביא, שיש שכתבו שאין מקור למנהג זה, והאחרונים מצאו מקום לדרוש רמזים שונים על כוס זו, ויש שכתבו שמקור המנהג הוא משום שיש מחלוקת אם צריך כוס חמישית, לכן מוזגין אותה ולא שותין וכשיבא אליהו יפתור את הספק.

תלמוד בבלי המפואר עוז והדר מהדורת פריעדמאן

הש"ס
של
עולם
הישיבות

פורמט בינוני

פורמט בינוני מורחב

בתוספת ספר הערוך לרבנו נתן, כל ספרי רבותינו בעלי התוספות
עם הגהות והוספות מגדולי ישראל, עין משפט השלם.

מוקד הזמנות: 1800-22-55-66

להשיג בחנויות הספרים המובחרות